הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר שופטים

אור שמח על משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-מלכים-ומלחמות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ה 4
הלכה ז 4
פרק ב 4
הלכה א 4
הלכה ד 5
הלכה ו 5
פרק ג 6
הלכה ג 6
הלכה ה 6
הלכה ח 6
הלכה י 6
פרק ד 8
הלכה ח 8
פרק ה 8
הלכה ח 8
פרק ו 8
הלכה ה 8
הלכה ו 8
הלכה ח 8
הלכה יג 9
הלכה טו 9
פרק ז 9
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ז 10
הלכה יא 11
פרק ח 11
הלכה א 11
הלכה ח 11
הלכה יא 12
פרק ט 12
הלכה ב 12
הלכה ו 12
הלכה ז 13
הלכה ט 14
פרק י 16
הלכה א 16
הלכה ג 17
פרק יב 17
הלכה א 17
הלכה ה 17

פרק א

הלכה ה

אין מעמידין אשה במלכות כו':

עיין מגדל עוז שהעיר שבספרי מפורש כן, ומהא דאמר בפרק שלשה שאכלו, תורה ומלכות לפי שאינן בנשים ובעבדים אין ראיה, דפירושו כמו תורה, שהנשים אינן מצוות ללמוד תורה, כך אינן מצווין על מ"ע דהקמת מלך ישראל כמש"כ בספר החינוך משום דלאו בני כיבוש נינהו ופשוט:

הלכה ז

וכל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה:

נ"ב תוספתא שקלים פ"ב.

ומש"כ מזרע דוד לעולם כו'.

נ"ב ונאמר בו ברית מלח דברי הימים ב' קאפיטל י"ג לו ולבניו ברית מלח יעו"ש ועיין יומא ע"ב וברש"י שם.

ומש"כ לא זכה אלא לכשרים.

נ"ב ספרי פ' קרח יעו"ש:

פרק ב

הלכה א

וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו אלא מלך אחר לפיכך אבישג כו':

מפירוש המשנה לרבינו נראה כי הוי סבר דהא דאמרו אבישג מותרת לשלמה הוא משום דהלכה כר' יהודה דאמר מלך נושא אלמנתו של מלך, ולכן פסק תמן כר' יהודה, אבל כאן בזקנותו שנה לן רבי דלעולם בתשמישו ושרביטו של מלך מותר למלך אחר לפיכך אבישג שלא נשא אותה היתה מותרת לשלמה, אבל אשתו של מלך להנשא למלך אחר אסורה, ולכן כתב דאשתו של מלך אינה נבעלת למלך אחר ג"כ. ואם היא פלגש נראה מדברי רבינו דבכלל שרביטו של מלך הוי, ואולי כלל זה רבינו בכלל אשתו של מלך. ומהירושלמי דמפרש טעמא דר' יהודה משום שנשא דוד רצפה בת איה אע"ג דפלגש שאול הוי, משום דבירושלמי כתובות פ"ה אמר ר' יהודה גופיה דפלגש אית לה כתובה רק תנאי כתובה לית לה ומכש"כ דקדושין אית לה והויא אשתו, ומשום זה מוכיח בירושלמי יבמות מהא דנשא דוד רצפה בת איה דמותר אדם באשת חמיו יעו"ש. ומהא דבא אבנר עליה נראה דאו אלמנתו מותרת למלך אחר או פלגש מותרת למלך

אחר והיה סבור אבנר שהוא חשוב כמו מלך ומותר בה ודוק. ומשום זה מוכרח רבינו לפרש טעם חדש על הא דאין חולצין לאשתו, משום דלהשתמש בה שתחלוץ מנעלו מותרת למלך אחר ואם אחיו מלך מותר לכן מפרש טעם אחר. ובהא דאינו מיבם כתב רבינו משום דאינו חולץ ועיין בתוס' יבמות מ"ד בהא דחרש ושוטה מיבמין אף ע"ג דאינן חולצין יעו"ש. אולם לי נראה עפ"י מש"כ הפוסקים דיבום צ"ל בפני עדים לכן אינו מייבם משום דגנאי הוא לו לבוא על אשה בפני עדים וכמש"כ בתוס' קדושין דף י"ב ד"ה רב מנגיד אמאן דקדיש בביאה יעו"ש ודוק:

הלכה ד

שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד:

בתוס' סוטה סוף פרק אלו נאמרין הביאו בשם שוחר טוב, אמר ר' אמי אף למלכי ב"ד אין ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' כו' ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לכה"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא, ורבינו בהלכות בית הבחירה פרק ז' הלכה ו' כתב ואסור לכל אדם לישב בעזרה כו', הרי שלא הוציא כהן גדול, משום דמוכח בתלמודין דפריך וכה"ג עומד ומקבל וקורא עומד מכלל דיושב הוא והא אמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד, הרי דכה"ג אסור לישב, ולכן כלל רבינו כל אדם באיסור הזה. אמנם לדעתי באמת אף כה"ג בכלל האיסור לישב בעזרה, ורק כוונת השוחר טוב משום דכה"ג כשהוא לבוש בשמונה בגדים וציץ עליו בשם הכתוב עליו וכמו שאמרו במשנה במקדש נושאין כפיהם ע"ג ראשיהם חוץ מכה"ג שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ, ולכן פריך הגמרא שפיר עומד מכלל דיושב והא אין ישיבה בעזרה כו' דתנן בא לו כ"ג לקרות אם רצה לקרות בבגדי בוץ קורא וא"ל קורא באצטלית לבן משלו, הרי דלא היה לבוש בציץ רק בבגדי בוץ או באצטלית לבן, ולכן שפיר פריך איך ישב בעזרה, דרק משום ציץ כשהוא לבוש בשמונה בגדים מותר לו הישיבה, וכבר נתפרש בירושלמי שהכ"ג היה לובש שמונה בגדיו אף שלא בשעת עבודה יעוין בחגיגה והביאוהו בתוספות שם, וזה ברור לדעתי שרק מפני כבוד השם שעליו הותר לו לישב, ולכן סתם רבינו דכל אדם אסור לישב ודוק:

הלכה ו

וכשמדבר אל כל הקהל כו':

נ"ב סוטה פרק אלו נאמרין דף מ' לעולם תהיה אימת צבור כו' ובתוספתא וכשמדבר אומר אחי ועמי:

פרק ג

הלכה ג

אפילו סוס אחד כו':

נ"ב עיין בפירוש המשנה בזה באורך לענין סוסים לרוכבים במלחמה ובפירוש הרמב"ן שחולק ע"ז יעו"ש, ובחידושי רמ"ה בשם ר"י בן מיגש יעו"ש:

הלכה ה

אלא יהיה עוסק בתורה כו' ביום ובלילה:

נ"ב ספרי מפורש עיין שם:

הלכה ח

ולהכות בשוטין כו':

נ"ב מקרא מלא במלכים א' י"ב אבי יסר אתכם בשוטים כו':

כל המורד כו':

בתוספות סנהדרין (דף לו) העלו דמורד במלכות לא היה צריך בזמן הבית להלין את דינו רק שהיו גומרין דינו בו ביום יעו"ש ומקשים מהא דפריך לקמן (דף מח) אלא למ"ד נכסיהן ליורשים למה לי ומלך כו' ומאי קושיא הא מש"ה אמרו ברך נבות כו' ומלך כדי להיות נגמר דינו תיכף ולא ילינו את דינו דחששו שמא יתודע השקר, ולא קשה מידי דסוף סוף בעי הלנת דין דהרוגי מלכות הא מיתתן בסייף כמש"כ רבינו, ומשום דהעידו עליו שברך את השם דינו בסקילה כמגדף ומי שנתחייב בשתי מיתות נידון בחמורה א"כ היה צריך להלין את דינו כדי לדונו בסקילה וכן עשו ויסקלוהו באבנים וא"כ למה להם למימר ומלך, וא"ל כיון דסוף סוף חייב מיתה רק דיהא נפ"מ אם לדונו בסקילה ע"ז לא בעי להלין הדין ז"א דמדברי התוס' לקמן (דף פ"א) סד"ה הנסקלין מוכרח דלחייבו מיתה חמורה הוי כספק נפשות ולהקל כ"ש דבעי להלין הדין וזה פשוט. ואדרבא בזה אתי שפיר לשון הגמרא שם גבי יואב מאי נפ"מ לחיי שעה, פירוש דכיון דהרוגי מלכות קולטן המזבח ויהרגוהו מדיני ב"ד וא"כ הא צריך הלנת הדין ולא יגמרו דינו היום ויעוין חידושי רמ"ה בזה ודוק:

הלכה י

כל ההורג(ים) נפשות שלא בראיה ברורה או בלא התראה אפילו בעד אחד כו' רשות כו':

כן כתב רבינו גם בהלכות רוצח פ"ב אפילו שוכר הורג להרוג חבירו או ששלח עבדיו

כו' או הניחו כפות לפני ארי בכ"ז יש רשות וכו' לתקן העולם עיי"ש. ולמדנו חדשות, דכמו דלסנהדרין בזמן הבית היה רשות להרוג ולענוש מפני הוראת שעה כמש"כ רבינו בפרק כ"ד מסנהדרין הלכה ד' רק ששם כתב לעשות סיג לתורה, וכאן יש למלכי בית דוד רשות לתקן העולם והיינו דוקא לרוצח, אבל בענינים שבין אדם למקום כמו בהטיח את אשתו תחת תאנה או רכב על סוס בשבת שזה אינו נוגע לתקון המדינה כלל אין זה שייך למלכי ב"ד רק לסנהדרין, וברור. אך צ"ע מירושלמי סנהדרין פרק נגמר הדין ה"ג גברא חסידא אזיל ומסהיד עלן ומרן דוד קטל לן, הרי דעל עריות היה הורג עפ"י עד אחד, ואולי הכוונה דהיה מעמידו בקשרי המלחמה כמו שעשה לאוריה החתי. ומריש פ' הפועלים מוכח דאף לגנבים היה רשות להרגן מדין המלכות לתיקון העולם (בזמן הבית). ולדעת רבינו דרשות להרוג ההורג שלא בהתראה יתישב לנו מה שתמהו בתוס' בדף מ"ט מ"ט קטלתיה לעמשא וא"ת היאך נתחייב יואב במה דקטליה לעמשא הא בעי התראה כו', ולפ"ז ניחא שפיר, דשלמה המלך יש לו רשות להרוג ההורג שלא בהתראה וכן אומר מותר וכיו"ב אף אם אינו מורד במלכות, אבל צ"ע א"כ אמאי לא קלטו המזבח וכמו שפסק בסוף פרק ה' מרוצח:

אך זאת אני מתפלא על רבינו שכתב אפילו בעד אחד, האם ע"י ע"א נתיר גופו להריגה אתמהה. אמנם רואים אנו לרבינו בהלכות רוצח פרק ו' שכתב וכל הרוצחים שהרגו בעד אחד או בלא התראה כו' אם הרגן גואל הדם אין להם דמים וכו' וכתב ע"ז בהשגות תימה הוא ואיך נאמין בעד אחד להתיר דמו של זה לגואל הדם, ותירץ הכס"מ דבעדות מיוחדת קאמר, א"כ ה"נ ע"י עדות מיוחדת קאמר, אך לא נהירא שרבינו יסתום כ"כ דבריו, ופוק חזי גבי מכניסין לכיפה פירש באר היטב דמיירי בעדות מיוחדת. והנראה לי דרבינו סובר, דהואיל דבן נח נהרג עפ"י עד אחד לכן גם גואל הדם אם הרג לרוצח בעד אחד אין נהרג עליו וכן מלך ישראל יש לו רשות להרגו, דדוקא לדון בדיני סנהדרין בחוקים תורנים שמצוה עליהן לדון צותה התורה דבעי שני עדים, אבל בגואל הדם ומלך ישראל דרשות ניתן להם והוא לתיקון המדינה דינם כמו שנתנה התורה הנימוסית לבני נח וזה ענין מושכל. והנה הרא"ש בפ"ק דב"ק כתב דגם לדון בנכסי ע"ג בעי שני עדים ולא שייך קו"ח גופו נהרג בעד אחד ממונו לא כש"כ, דאיהו נהרג משום שהעול גדול שרצח או נאף, אבל על שורו שהזיק שור חבירו בעי שני עדים דאין העול גדול שהיה רק היזק ממון, ומצאנו בישראל דמצמצם פטור מתשלומין ובמיתה חייב מצמצם משום, דהעול גדול שהרג נפש יעו"ש בסנהדרין ע"ו, וגבי מוסר בסוף ב"ק קאמר שפיר דגופו

נהרג בשביל שמסר ממונו לא כש"כ דמאבדין, בשביל אותו העבירה שעשה שמסר כו' שע"ז נהרג ועיין נמוק"י פ"ב דיבמות שכתב בהיפוך ואכ"מ ודוק:

פרק ד

הלכה ח

המלך המשיח כו' חלק אחד מי"ג כו':

נ"ב גמרא ערוכה בבא בתרא (דף קכב) עיי"ש:

פרק ה

הלכה ח

מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה כו':

בכס"מ, כתב סמ"ג דגרסינן בירושלמי כו'.

נ"ב ירושלמי סנהדרין סוף חלק והובא בהלכות:

פרק ו

הלכה ה

בהשגות אבל לאחר מכאן אין מקבלין אותם, יעוין תוס' גיטין (דף מו), וכן משמע מהפסוק עזרא ט' ארץ נדה הוא ועתה כו' ולא תדרשו שלומם וטובתם כו', הרי מוכח דלאחר שנכנסו לארץ אסור לדרוש לשלום ז' אומות וצ"ע, ולרבינו צ"ל דעל עמוני ומואבי דחשיב קודם קאי יעו"ש:

הלכה ו

בכס"מ ויש לתמוה על זה שאמרו חז"ל במדרש.

נ"ב כוונתו למדרש פרשת פנחס שנענש דוד ע"ז שויתר על ד"ת עי"ש. אך י"ל דאם עשה עמו בעצמו חסד מותר בודאי, רק שם עשה חסד עמו אביו, ובזה היה סברת דוד דגם אם אביו עשה חסד מותר לשלם לו ובזה אין הדבר כן, אבל בעשה עמו חסד מותר ודוק:

הלכה ח

ולא במצור בלבד אלא בכ"מ [כל] הקוצץ כו':

נ"ב מפורש במכות (דף כב) ולחשוב נמי הקוצץ אילנות טובות ואזהרתיה כו' ואותו לא תכרות כו', הרי מפורש דאף שלא במצור לוקה:

הלכה יג

כך פטורין בחזרתן:

עיין כס"מ.

נ"ב מפורש בירושלמי ערובין שם:

הלכה טו

וכן מ"ע כו':

נ"ב יעוין תוספתא מגילה פרק ד' היוצא למלחמת הרשות כו' ועיין שם:

פרק ז

הלכה ב

אחת בספר כו' כשישמע דבריו יחזור מעורכי המלחמה כו':

הנה רבינו פירש דבספר קאמר דמי האיש אשר נטע כרם כו' לכשישמע עוד הפעם דברי בשעת עורכי המלחמה יחזור מעורכי המלחמה ועיין לח"מ, ובאמת פירוש רבינו מוכרח בתוספתא זה לשונה, בספר מהו אומר ילך וישמע דברי מערכי המלחמה כו' ובספרי דריש זה מהא דאמר ילך וישוב לביתו ילך מיותר קא מפרש ילך וישמע דברי כהן בעורכי מלחמה ויחזור, הרי דמקרא מפורש דהיה אומר מי האיש אשר בנה בית ילך אל מקום מערכי המלחמה וישמע עוד הפעם דברי המשוח מלחמה וישוב לביתו, הרי מקור נאמן ואמיתי לשיטת רבינו ז"ל. ומה שכתב בה"א א' מלחמת מצוה כו' ממנין כהן לדבר אל העם, יצא לו זה ממה שהברייתא דייק דממנין משוח מלחמה מהך דמדין דשלח פנחס ותמן היה מצוה מפי השם ודוק:

הלכה ג

ואומר להן בלשון הקודש:

בבלי יליף שנאמר ודבר ולהלן אומר משה ידבר כו' מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש, ובירושלמי למה בגין דכתיב ודבר הרי ק"ש דכתיב ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה אמירה, הרי פרשת וידוי מעשר נאמרת בכל לשון וכתיב בה אמירה ותלמודין לא מיחשיב זה לקושיא דילפינן מה שצריך לדבר אל העם ממשה דכתיב משה ידבר ששם פירוש אל העם, אבל תמן בק"ש הרי אומרים להשם יתברך ולפניו כל לשון שוה, וכן אמרו בדף ל"ג ברכת המזון בכל לשון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, ופירוש להשם צריך שיכוון לבו ובכל לשון, ועיין בתוס' שם כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתרצה, ולכן

אמרו בדף ל"ח נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם כו' והקשו בתוספות אימא נאמר להלן ואכלת ושבעת וברכת כו', וזה אינו, דכהנים מברכים להעם ואומרים להן, ילפינן מלוים שאמרו להעם לא כן ברכת המזון שהוא להשם יתברך ואצלו כל לשון שוה. וכזה לדעתי ביאור דברי הגמרא שם דף ל"ב דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא ואין דנין אמירה גרידתא מעניה ואמירה, שהכוונה דבציבור שמדבר אל הציבור טפי מסתברא לומר בלשון הקודש המיוחד להציבור והמאחד האומה בזה, ולכן לא פריך על לוים נילף קול משבועת הפקדון דילפינן ממשה שהיה מדבר אל כל ישראל כמו הלוים לא כן בשבועת הפקדון וכ"ז ברור:

והנה בירושלמי אמר ר' חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגשו הכהנים בני לוי מה להלן בלשון הקודש כו' עד כאן כרע"ק [דאמר לשונות רבוין הן] כרי"ש [דאמר לשונות כפולין הן] כו' ואין לו מובן. והברור דט"ס נפל בירושלמי, משום דבפרק אלו נאמרין ה"ה ובכמה דוכתי אין מספר נקיט האי לישנא לכן שבשו הסופרים כאן, והעיקר דכוונתו אל הא דאמר בירושלמי פרק נושאין על האנוסה ה"א אתיא הנה מהנה זימה מזימה עד כאן כרע"ק כר' ישמעאל, ופירש בק"ע דסובר ר"י אין למדין למד מן הלמד דהוי דבר הלמד בגז"ש ואינו חוזר ומלמד בגז"ש לר' ישמעאל, וכמו שאמרו בפ"ק דקדושין ה"ב עבריה למדה מב"ח ועברי למד מעבריה נמצא למד מלמד עד כדון כר' עקיבא דאית ליה למד מן הלמד כר' ישמעאל דל"ל למד מן הלמד, והנה מלבד דר' ישמעאל סבר להירושלמי דאף בחולין אין למדין למד מן הלמד, כן סבר דגז"ש מגז"ש הוי למד מן הלמד וכמו דאמר בהנה הנה כו' ולא כדאמר בזבחים דאף בקדשים דנין גז"ש מגז"ש, וזה שאמר דלוים ילפינן קול קול ממשה ידבר כו' ומשוח מלחמה נגישה נגישה מלוים, א"כ הוי למד מן הלמד וזה לרע"ק, אבל לר' ישמעאל דסבר אין דנין למד מלמד מנ"ל ומשני נאמר כאן נגישה ונאמר להלן ונגש משה אל הערפל דהוי למד חדא, וזה ברור כי ט"ס נפל בירושלמי והועתק כן בתוספות ודוק:

הלכה ז

וכן אם נפלה לו יבמה אפילו חמשה אחין ומת אחד מהן כולן חוזרין:

בירושלמי ודכוותה אפילו בית אחד לחמשה אחין, תמן אין כל אחד ואחד ראוי לישב בו ברם הכא כל אחד ואחד ראוי ליבם, וזה כדאמר בתלמודין התם כל חד וחד קרינא ביה אשתו כו', והכוונה דכאן אם מייבם אחד בעל כרחן דאחים קנאה וא"צ גט מאחין משא"כ בבית וכרם לא מצי לדור לבדו דהן כולן שותפין ועיין רש"י קצת באופן אחר, וזה דמסיק בירושלמי מה דמי לה קידש אשה מעכשיו ולאחר י"ב חודש ושלם הזמן

במלחמה חוזר ובא לו, וכוונתו להא דאמר בפרק ג' דקדושין ר' אבהו בשם ר' יוחנן אפילו קדושי מאה תופסין בה ויעו"ש דסבר דהוי שיור כמו שרגא דליבני וכדאמר גם בתלמודין תמן ובכה"ג אם נתקדשה לחמשה בני אדם שצריכה גט מכולן ובלא גט אסורה לכל אחד והוי ככרם וכבית של חמשה בני אדם שצריך הקנאה מכולן אינן חוזרין, כן כאן אינן חוזרין ורבינו השמיט הדין בנתקדשה לחמשה משום דשם פסק דתנאי הוי יעו"ש ודוק:

הלכה יא

ולא נותן לפסי העיר:

נ"ב תוספתא סוטה:

פרק ח

הלכה א

וכן שותה יין נסך:

וזה תקרובות ע"ג אע"ג דבהו נאמר יהרג ואל יעבור יעוין ריב"ש סימן רנ"ה, מדמה רבינו לבועל אשה בגיותה דגם כן קנאין פוגעין והוי ג"ע ויהרג ואל יעבור ואפ"ה הותר, כן כאן לכשירעב הותר, ולזה אמר ובורות חצובים מלא יין נסך ועיין רמב"ן פ' ואתחנן בזה ודוק:

הלכה ח

נתעברה מביאה ראשונה הרי הולד גר כו' נמצאת (למד) [**תמר**] **אחות אבשלום מאמו כו'**:

קצור מופלג הוא בכאן דאם נתגיירה ובעודה מעוברת טבלה לשם גירות תו אין בנה צריך טבילה, לכן מיירי כאן שלא טבלה לשם גירות בעודה מעוברת ותמר טבלה אמה בעודה מעוברת לכן הוית אחות אבשלום מאמו דלידתה היה בקדושה. וראיתי אח"ז שכן הגיה הגרי"ח ז"ל בדפוס ברעסלא, אבל נראה דמשום זה קיצר רבינו דסברתו כך דמעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה אבל מכל מקום מילה לשם גירות בעי דכיון דאינו גר עד שימול ויטבול בעי ג"כ מילה, ולא סבר כיון דאי אפשר למולו הוי כאשה דסגי בטבילה לחוד רק מילה ג"כ בעי וסבר דלא מעכב הסדר ויכול להיות טבילה קודם מילה כמו שהוכיח רמב"ן מזה, או סבר דעל הסדר לחוד לא קפיד כיון דלאו בר מהילא הוי אבל בלא מילה אינו כגר, ונמצא דאם היפת תואר הולידה בן אז אף שטבלה לגירות בעודה מעוברת ג"כ הרי הוא כגר שכשנמול לכשנולד אז נעשה גר, אבל אם הולידה בת אז היא לידתה בקדושה דסגי בטבילת אמה ולכן תמר אחות אבשלום מאמו, ולכן

בהולידה בן קיצר דמטבלין אותו ב"ד ע"ד והוא הדין בנתגיירה אמו ואינו צריך רק מילה מלין אותו ב"ד על דעתם, כן היה נראה, ובגוף דברי רמב"ן יש להאריך ויעוין ש"ך סימן רס"ט סק"ו ובדגול מרבבה שם ואכמ"ל:

הלכה יא

והוא שיקבל אותן כו':

עיין מש"כ בפרק י"ד מהלכות איסורי ביאה, ובספר יד יהודה פירוש על ס' עשרה מאמרות:

פרק ט

הלכה ב

ואין מניחין אותו להקים מצבה כו':

בגמ' פליגי רב חסדא ור' יצחק בר אבדימי אם בן נח חייב על עשיית פסל יעו"ש, לכן פסק דאינו נהרג רק אסור, אבל הכל בעושה פסל לעבדו פליגי אם חייב משעת עשיה, וע"ז איכא בישראל תרי לאוי לא תעשה לך פסל ואלהי מסכה לא תעשו לכם יעוין פ"ג מהלכות ע"ג הלכה ט', אבל צורות לנוי צ"ע דזה לאו דלא תעשון אתי דלישראל נאמר ולא לב"נ ומנא ליה לרבינו שהן אסורים לעשות צורות לנוי וצ"ע:

הלכה ו

ואין הורגין את הבהמה שלא נצטוו בהריגת בהמה אלא ישראל:

בגמ' פשיט רב ששת דנהרגת דתקלה אע"פ שאין קלון מהך דתניא מה אילנות שאין אוכלין כו' אמרה תורה השחת כו' המתעה את חבירו מדרכי חיים כו', הרי דמשום תקלה בנעבד אמרה תורה השחת שרוף וכלה פריך אלא מעתה עו"ג המשתחוה לבהמתו תיתסר מי איכא מידי דלישראל שרי כו' ישראל גופיה ליתסר מידי דהוי ארביעה אמר אביי זה קלונו מרובה וזה קלונו מועט, והרי אילנות כו' בבע"ח קאמרינן דחס רחמנא עלייהו. וזה פלא, דא"כ הוי דלא כרב ששת, ולזה פרש"י דפליג על רב ששת, ולרבא דאמר בהמה נהנית מעבירה אין ראיה דסבר כרב ששת דדילמא בבע"ח חס רחמנא עלייהו וכ"ז שאינן נהנין מעבירה פטרינהו רחמנא ה"נ בלא קלון דהבועל פטרינהו רחמנא ומאי דמיון לזה. ולכן נ"ל לפרש כך, דזה כוונת השמועה, דבאמת שור וכל בע"ח הנתנים לשחיטה ולכל מלאכת האדם הם כממונו לכל דבר ואפילו כן אמרה רחמנא כמיתת הבעלים כך מיתת השור שיהא מיתתו בעשרים ושלשה, וזה גזה"כ, וכמו שאמר בירושלמי פ"ק שור הנסקל כולו ממון וגזה"כ הוא שיסקל בעשרים ושלשה, וא"כ חזינא

דרחמנא חס עליה, לכן אמרה תורה שאינו נסקל גם על ידי עבודה, אבל אילנות וכל ממונות שדינן כדין הממון לכן אמרה תורה השחת שרוף וכלה. והנה דא ברור, דעו"ג המשתחוה לבהמתו אם אמרנו דנסקל (בזמן הבית) הלא לא עדיף מן הוא עצמו והוא עצמו דין גופו כדין ממון שנידון בעד אחד ובדין אחד, א"כ לא חס רחמנא עליה ואמאי לא יהרג בהמתו, וצ"ל מי איכא מידי דלישראל שרי ולעו"ג אסור, ולכן לא הדר ביה מהך דמשני מי איכא מידי, ולכן בעו"ג הבא על הבהמה, דבישראל הבא על הבהמה נהרג א"כ לא שייך מי איכא מידי, לכן שפיר אם בהמתו נהרגת, היא נהרגת כמו הוא, ומייתי דהברייתא סברה משום תקלה בלא קלון ולכן לא שייך למימר דבעלי חיים חס רחמנא עלייהו, דכיון דבזה לא אשכחן שיהא חשיבות בעלי חיים דעו"ג יותר מאינו בע"ח, דכל דיניהן בעד אחד ובדיין אחד:

אולם נתבונן, א"כ בעו"ג הבא על בהמת ישראל סבר דמקטלא ורחמנא חס על בהמתו דישראל ולכן אם בא על בהמתו של עו"ג ג"כ לא מיקטלא משום מי איכא מידי ומאי פשיט רב ששת. והנראה דהא דבעי כ"ג בבהמה הנרבעת מפיק במשנה מהא דכתיב ואת הבהמה תהרוגו ואיתקש שוכב לנשכב, ותו אין אנו מביטין על הבהמה של מי היא רק על שוכב או נשכב אם הוא בכ"ג או הוא בדיין אחד כו', וכיון דבן נח מיקטל בדיין (בזמן הבית) אחד כן גם הבהמה נהרגת ולא חס רחמנא עלה וזה חדש. ולפ"ז בן נח הבא על בהמתו או של ישראל אפילו, דאיהו נהרג לרב ששת גם הבהמה נהרגת ומתסרא מספק אף אם לא איפשוט, ואולי זה טעם המורה שהביא הט"ז בסימן קנ"ג, ולא שייך כאן מי איכא מידי דאידי ואידי גמר דין אוסרתה, ואם בא ישראל ונגמר דינם בכ"ג סנהדרי קטנה הוי מיתסר רק השתא ליכא סנהדרין דאין דנין דנ"פ אלא בזמן שהמקדש קיים, וגמ"ד דבן נח איכא וזה נכון. ובישראל הבא על בהמתו דע"ג צ"ע אם מיקטלא הבהמה בדיין אחד או בכ"ג ויש להאריך בזה ואכ"מ. ואח"ז רב מצאתי להחכם צבי בתשובה סימן פ"ד שעמד בזה והעלה להיפך בראיות נכוחות יעו"ש ודוק בכ"ז, ועיין מש"כ בהלכות איסורי ביאה פרק י"ד:

הלכה ז

אבל ע"ג הבא על [ה]ישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה כו':

לפי ההבנה הפשוטה דכיון דנידון בדיני ישראל חייב על שלא כדרכה ג"כ כמו ישראל שבעל א"א שלא כדרכה דחייב, א"כ היה צ"ל הדין דאם עו"ג בעל אשת ישראל שלא כדרכה דיהא בחנק (בזמן הבית) דהא בעריות דידהו ליכא שלא כדרכה דהא פטור עליהן רק משום דאיתרבי מקרא דגבי עריות דישראל א"כ הוי דינו כמו ישראל שהוא בחנק,

ולמה כתב רבינו לקמן דעל אשת ישראל אחר שנבעלה יהרג בסייף, ויש לומר דשאני ארוסה ונכנסה לחופה ולא נבעלה דבעו"ג אינן מוזהרין כלל דלאו בני קדושין וחופה הוי, אבל שלא כדרכה דבאשת אביו חייב בן נח לכן לא נדון גם בישראלית בחנק רק כבעריות דידהו דדינו בסייף:

אמנם לדעתי יתכן בסברת רבינו כך, דפסק בהל' איסורי ביאה דישראל שבא על הנכרית תיהרג (בזמן הבית) מפני שבא לישראל תקלה על ידה יעו"ש היטב, א"כ בעו"ג שבא על ישראלית מפני מה אין הורגין אותו (בזמן הבית) וצ"ל דשאני ישראל שבא על הכותית דהוי אביזרייהו דעריות מפני שאם בא בפרהסיא קנאים פוגעין בו והוי תקלה רבתי שנכשל על ידה, אבל עו"ג הבא על הישראלית אין זה אביזרייהו דעריות דלא אשכחן מיתה על זה, ומשום הכי לא פריך בסוף פ' בן סו"מ רק והא אסתר פרהסיא הוי ולא משום ג"ע וכמו שהאריך הרמב"ן בספר המלחמות שם בדבריו הנעימים וזה רק בפנויה, אבל עו"ג שבא על ישראלית א"א תו בא תקלה על ידו לבת ישראל א"כ היה נהרג (בזמן הבית) בין כדרכה בין שלא כדרכה מטעם שבא תקלה על ידו לישראלית וכמו הנרבעת לבהמה שהורגין את הבהמה, וכיון דמשום תקלה הוי לא שני בין כדרכה לשלא כדרכה דלגבי הישראלית אין נפ"מ ובאה לה תקלה ע"י העו"ג והורגין גם אותו (בזמן הבית). ולפ"ז יתכן דוקא אם הישראלית בזדון דאז בת חיוב מיתה הוי והוי תקלה וכמו שפסק דישראל שבא על העו"ג דוקא בזדון יעו"ש כמו שפסק גבי בהמה בפרק א' הלכה י"ח ודוק. ואם גירסא שלפנינו עתיקה מכוונת מאוד, שהא דכתב רבינו דנהרג בבא על ישראלית הוי דוקא בעו"ג שלא קיבל שבע מצות, אבל גר תושב אינו נהרג [ושם פשוט דבת גר תושב אין קנאין פוגעין בו ולא הוי תקלה] לכן בכל הלכה זו כתב בן נח שהוא אפילו גר תושב, ובזה כתב עו"ג הבא על ישראלית היינו שאינו גר תושב נהרג בשלא כדרכה משום תקלה הבא על ידו לישראלית אבל גר תושב דמצוה להחיותו אינו נידון כבהמה ואינו נהרג משום תקלה דישראלית ודוק היטב בזה:

הלכה ט

ובן נח שגזל פחות מש"פ ובא אחר וגזלה ממנו שניהן כו':

הנה לא ביאר רבינו סיפא דמילתא דלא ניתן להשבון, משום דמפרש דוקא בישראל אם גזל פחות מש"פ אינו משיב משום דישראל מחיל על פחות משוה פרוטה, וכבר הביא בהל' גזילה דאף ישראל אינו חייב להשיב. אך א"כ הא דכתב רבינו שניהן נהרגין עליה מיירי דוקא בגוזל מישראל, דאילו מעו"ג הלוא צריך להחזירה לעו"ג הראשון וזא לא במשמע, ורש"י פי' דבעו"ג אינו צריך להשיב משום קם ליה בדרבה מיניה, לכן אף

אם גזל מב"נ קלב"מ. והנה התוספות הקשו מנטלו לסטים כסותו ונותנו לו כו' מפני שהבעלים מתייאשים מהם מוכח דלסטים עו"ג חייב להחזיר ורק ביאוש קנה. וחכם אחד רצה לומר, דמשום דדיינינן ליה בדינא דידהו בזמן הבית דהם אינם פוסקים קם ליה בדר"מ וכמו שאמר ר' ישמעאל עו"ג וישראל שבאו לפניך לדין אם יכול את לזכותו כו'. ולפ"ז צריך לומר דבפחות אינו מחזיר ולא דיינינן ליה בדינא דעו"ג, משום כיון דהישראל שגזל ממנו מחיל בפחות מפרוטה אין זה זכות להישראל כלל, אך זה טעות, דאימתי אמרינן כן דוקא היכי שהוא זכות להישראל אז מעוותינן הדין אם אין חלול השם, ופוק חזי דהגמרא מייתי מזה דגזל עו"ג מותר, אבל כאן בנטלו לסטים חמורו ונתנו לו חמור אחר כו' דאם תאמר דלא נפטריניה משום קלבדר"מ דניזול לדונו בדיני עו"ג, הא הוי היזק לישראל שנטל החמור ממנו דנתחייב להחזיר את החמור אי לאו משום יאוש, וע"כ דלא שייך קם ליה בדר"מ בעו"ג, וכן חזינן בפרק איזהו נשך דאמר דאסור לעשות ערב לעו"ג משום דעו"ג המלוה בתר ערבא אזיל, ונאמר דאם יתבע את הערב בב"ד של ישראל [בזמן הבית] יפסקו הדין דבתר לוה אזיל משום דאזלינן בתר דיני ישראל, וצ"ל דכאן הוי כמו קבלן דהתנה אדעתא דא מעיקרא שיתבע לערב ולא שייך אם יכול לזכות אותו כו' דכיון דהלוה והערב שניהן ישראלים ומאי חזית דחיישת לפסידא דין מלפסידא דדין ותשלח אותו לתבוע ללוה תחלה דהוא ישראל, כן ה"נ כיון שהחמור הוא כעת אצל ישראל לא שייך לדונו בדיני עו"ג, וע"כ משום דלא אמרינן גבייהו קלבדר"מ, כיון דהדין דקלבדר"מ רק כל זמן דאיתיה אצל הע"ג מעוותינן הדין ובאין עליו בעקיפין. ועוד טעם כתב רש"י, משום דגבי ב"נ לא כתיב השבה, והאחרונים פירשו משום דקלבדר"מ אין עליו חיוב טורח השבה, רק כל היכי דאיתא דמרא הוא. ולפ"ז צריך ביאור מגזל מבן נח. [דאלו על גזל מישראל לא הוי צריך לפרוש רש"י משום זה רק מטעמא דאמר הגמרא סנהדרין נ"ז דעו"ג מישראל ישראל מחיל ליה ואף אם עומד וצווח בטלה דעתו אצל כל אדם] וא"כ איך אמר בסיפא בא אחר וגזל ממנו נהרג עליו, הא לאו של הגזלן הוי דכל היכי דאיתא דמרא הוי, וצ"ל דנהרג משום שגוזל את ממון ב"נ הראשון ולא משום שגזל להגזלן, ורק בגזל מישראל א"א משיכה בעו"ג אינו קונה ונהרג משום דצעריה לישראל פריך שפר דהא לא צעריה, אבל בגזל מבן נח חבריה א"ש, דהגזלן מן הגוזל נהרג משום הבעלים הב"נ אף דלאו ברשותו כמו שאמר רב חסדא הגוזל מחבירו ובאר אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מז"ג, ולפ"ז הוי מצינן לפרש כן דברי רבינו, אך ז"א במשמע דלשון גזל ממנו מורה שנהרג משום דהוי ממון של הגוזל הראשון דא"צ להשיב ודוק:

והנה התוספות הקשו על רש"י דא"כ מאי פריך הגמרא על משיכה בעו"ג אינו קונה

מהך, דילמא מיירי בגזל מבן נח וכיון דחסריה ממון נהרג אף אם אינו קונה דלגבי הנגזל הב"נ ממון גמור הוי. ויש לומר ע"ד החדוד דהא אמר נהרג על פחות מש"פ, וקמ"ל דאף בלא עדים ואין רואה ג"כ נהרג וטעמא אף ע"ג דב"נ אינו נהרג עפ"י עצמו כדאמר עפ"י עד אחד כו' ועפ"י עצמו לא תני, משום דנהרג ע"פ הנזגל, וזה א"ש בישראל דפחות מפרוטה דמחיל ליה ולכך כשר להעיד עליו ונהרג על פיו, אבל בעו"ג או בישראל בפרוטה דכיון דלא מחיל, לא מבעי אם נאמר כפירוש האחרונים דכל היכי דאיתא דמריה איתא רק דטורח השבה לא רמיא עליה ודאי נוגע ומשקר, אלא אף אם נאמר דאינו מחזיר כלל הא הוי כמו נרצח שכתבו הקדמונים דפסול משום דמשקר גבי הרוג יציל יעו"ש, וזה חדוד, אבל ברש"י פסחים (דף ג) ד"ה מי קא ספו כו' וביד ר' יהודה בן בתירא לא היה להורגו מוכח דנהרג עפ"י הודאת עצמו. וכן איתא בירושלמי דקדושין ה"א, ובמדרש רבה בראשית פל"ד בלא עדים מפי עצמו ואכמ"ל בזה:

פרק י

הלכה א

שיטת רבינו בבן נח נראה כן, אף ע"ג דב"נ הם מצווין על שבע מצות ולא נקראו גירי תושב עד שיקבלום, מפני שהודיענו הקב"ה בתורה שנצטוו בהן מקודם, בכל זה אין נהרגין (בזמן הבית), רק על הנך מצות שצווה הש"י לנביאיהם וצוה שבניהם ישמרו אותן, ואח"ז הודיע השי"ת למשה שכבר נצטוו בהן ע"י נביאיהם, אבל המצות שלא צוה לנביאיהם רק אחרי זה כתב בתורתו שב"נ מצווין ע"ז, בזה אין נהרגין באזהרה גרידא, ולכן יום ולילה לא ישבותו שלא נזכר שאמר זה השי"ת לנח רק ויאמר ה' אל לבו, וכן לימוד תורה דילפינן מתורה צוה לנו משה מורשה, וכן הרכבת אילן והרבעת בהמה דלא אשכחן שצוה הש"י ע"ז לנביאיהם, וכן הכאת ישראל, על כ"ז אינן נהרגין, רק אם מכה ישראל חייב מיתה פירושו דאם מציל את הישראל מהכאתו אף בהריגת נכשו מציל אותו, כדי שלא יכה את הישראל אף אם אינו מכהו להמית, ולפ"ז בבני קטורה הלא היו מצווים על המילה משום דנאמר לאברהם, ואולי היו נהרגין ע"ז, לולא דנתערבו עם בני ישמעאל כמש"כ רבינו, ועוד דקרא כתיב רק ונכרתה כו' ולהודיע דבני קטורה ג"כ אינן במיתה. ואשכחן לאמרי בי רב דרק על ד' מצות נהרג משום דגלי בהו קרא, ואנן מסקינן דעל ז' מצות נהרג דגלי רחמנא בחדא והוה"ד לכולהו, אבל לא אשכחן רק בהנך דנצטוו ע"פ נביאיהם בזה נהרגין אבל לא באידך, ובזה חלוקין ישראל דאינהו מצווין בכל המצות שגם ב"נ מצווין, רק ממשה רבינו בלבד לא מהצווי הקודם כמש"כ בפירוש

המשנה חולין יעו"ש היטב. וב"נ מצווים על ידי נביאיהם, רק משה רבינו הודיעין שזה נאמר להן ע"י נביאיהם לדורות לחוק עולם, ומפני שיודעים על ידי משה רבינו וצריכין להאמין בתורת משה לכן גם להם מיקרי בצינעא כשאין ישראל רק בני נח כיון שאין המעידים על תורת משה ונבואתו היינו ישראלים אשר מהם יודעים המצות שנצטוו בהם ב"נ, וכן מוכח מרש"י סנהדרין (דף עה) ד"ה בצינעא, ואפילו נצטוו ב"נ עליה לא נצטוו לקדשו בתוך העו"ג אלא בתוך ישראל יעו"ש ודוק. והנה לא נזכר בדברי רבינו שיהא ב"נ מצווה על מולך, אע"ג דכתיב איש איש, משום דקיי"ל כראב"ש דמולך לאו ע"ג נינהו ואיש איש דכתיב בתו"כ מידרש על עריות דכתיב בתריה יעו"ש, אף ע"ג ddדריש מקרא דאיש איש דפרשת אחרי שם לא הוי מידרש שיהא נידון בב"ד של ישראל בסקילה דשם לא כתיב סקילה ועיין רש"י דף נ"ז ד"ה עו"ג נמי איתרבאי מאיש איש גבי מולך כתיב יעו"ש, וזה למ"ד מולך עו"ג הוא ופשוט:

נ"ב ועיי' ריש פרק אין דורשין ובטו"א שם.

הלכה ג

ויהיה ג"ת כו':

נ"ב עיין מש"כ בפרק י"ב מאיסורי ביאה:

פרק יב

הלכה א

כל הפרק הזה מבואר היטב בפירוש המשנה לפ' חלק:

הלכה ה

ובאותו הזמן לא יהיה שם כו' וכל המעדנים מצויין כעפר:

כוון שלגודל תשוקתם במושכלות ובמעשה הצדקה והיושר לא ירגישו נועם במעדנים רק יהיה בעיניהם הכרחי ובחשיבותו כעפר שתכליתו אינו רק להסיר המונעים וכדברי רבינו שם. וכתב עוד רבינו וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, וכוון בזה, בעת אשר ההשגות שבכח המורכב מחומר ונפש להשיג, אינן מבוררין, אז עלול לצאת גם לחקור אף במה שנמנע מהשגת האנושי להשיג, אבל בהשיגו מה שבכח האדם להשיג על אמיתתו בלא שבושים וספיקות אז יבין מה שאינו יכול להשיג ולא יתפרץ מגבולו לחקור במה דמופלא ממין האנושי, וכמו שאמרו בד' שנכנסו לפרדס שמפני שצפייתו היתה בהטעה לכן יצא מגבול ההשגה לבקש מה שא"א להשיג רק בהתפרד הנפש מהחומר, וזה שאמר הכתוב ומלאה הארץ

דעה שהדעת יהיה על בוריו בלא שום סכסוך וספק ויהיה כמים לים מכסים שממלאים את הים ואינם מתפרצים חוץ לגבולם שע"ז הפליגו בכתובים ובמדרשים שאינם יוצאים מגבולם וחוק שם לים ויסך אותו בדלתים, כן יהיה מעלת האדם אז שלא יתפרצו מגבולם לסיבת ידיעתם מה שבכח האדם באמת, וזה ומלאה הארץ דעה את ה' כו' ודוק: